

ha nagynevű ajánlójának, a kiváló tanítványa után nemsokára szintén elköltözött Helmholtz-nak szavaival fejezem be bíráló észrevételeimet, a melyek szerint a tudományos képzelő erőnek nagy munkát fog adni, míg a Hertz-féle felvétel alapján a physikai erők legegyszerűbb esetei is kimagyarázhatók lesznek s még nagyobb nehézségeket kell leküzdeni, míg az új alapon a physika egyes területeire nézve magyarázat lesz adható.

A mi egyébként nem tart vissza attól, hogy a legnagyobb készséggel igazat adjak szerzőnek abban, miszerint a végzett — nem csekély önállóságra és szellemi erőre valló — munka ép az alapelvek tisztázása tekintetéből nem volt felesleges, még az esetben sem, ha a tudomány ítélete annak valódi értékére nézve végeredményben kedvezőtlen lenne is. (49. l.)

Dr. Horváth József.

* * *

„*Revue d'économie politique.*“ 10-e Année. Janvier 1896.
Nr. 1.

„Historique du protectionnisme“ a címe *Lexis*, a göttingeni egyetem tudós professora értekezésének, melyben a védvamos rendszer történetét, előnyeit és hátrányait ismerteti, menten minden pártpolitikai elfogultságtól. A modern protectionismus párhuzamosan fejlett ki a capitalistikus termelés rendszerével s szoros kapcsolatban is áll azzal. Ámde a földtulajdon capitalistikus formája kifejlődésével, ennek képviselői is követelni kezdték részöket a protectiv rendszerből, s így történt, hogy az iparnak adott védelem helyébe a solidaris protectionismus lépett, mely egyaránt terjeszti ki oltalmát az iparra és földművelésre, azaz a termelés minden érdekeire.

Csakhogy ez a rendszer — mondja *Lexis* — természeténél fogva bonyolultabb mechanizmusokra vezet, mint az egyszerű ipari védvám. A csupán ipari védvám alapelvei közé nemcsak a táplálkozásul szolgáló földművelési termények szabad behozatalát kell sorozni, de egyúttal a hasonnemű belföldi termények kivételének meggátlását is. Ellenben a solidaris rendszer védvámokat követelt nem csupán a gabonaneműekre, hanem a belföldi piacra behozott ősterményekre is, minő például a gyapjú és a len. Az ellentétes érdekek egyeztetésére vámvisszatérítésekhez kellett.

folyamodni a kivitelre szánt ipari termékekkel szemben, s ezen bonificatiókból valóságos kiviteli praemiumok származtak, a melyek több mint kárpótolták a vámmilletékekből eredő károkat.

Tovább menve *Lexis*, úgy okoskodik, hogy a kiviteli praemiumok a külföldi piacon emelik az ország fizető erejét, a midőn az árúk mesterséges kivitelét elősegítik és annyival csökkentik az állam adósságait, melyeket készpénzben kellett volna fizetni, vagy pedig a papírpénz árfolyamának hanyatlásával. Példának okáért, ha Németország 20 millió márka kiviteli praemiummal 200 millió márkára rugó czukorkivitel biztosit, holott ezen praemium nélkül csak 100 millió márkát ért exportálhatott volna, úgy nyilván érezhető befolyást gyakorol ezzel a nemzetközi mérlegre.

A kiviteli praemiumnak ez a befolyása *Lexis* szerint némileg korlátolt körre localisálódik, holott a nemes ércnek jelentékeny kiszivárgása, vagy a váltó-árfolyam emelkedése a gazdasági élet minden ágára visszahat. Másfelől azonban *Lexis* is elismeri, hogy ez a localisálódás éles világot vet arra a tényre, hogy a magános érdekek hogyan nyernek különös előnyt az egész ország rovására, s így méltán fölmerülhetett a kérdés, hogy vajjon az ily célból hozott áldozatok nem lettek volna-e meghozhatók más módon is, a közjó nagyobb előnyével?

Ezt a kérdést *Lexis* nem dönti el, de határozottan állítja legalább is azt, hogy a protectiv rendszer capitalistikus jellege nem akadályozza, hogy a munkásosztályok előnyére válhassék a munkakereslet tartós emelkedése által. Igaz, hogy viszont nem téveszti szem elől a túltermelésből eredhető veszélyeket sem, s rámuta tarra a figyelemreméltó körülményre, hogy minden válság és fennakadás egy aránylag korlátolt és körülbástyázott területen sokkal károsabb eredményekkel jár, mintha az egész világpiacra kihat. Példának okáért egy rossz aratás, egy protectiv rendszer alatt élő országban sokkal nagyobb hátrányokat okoz, még az ipari és munkásosztályra nézve is, mint hol ott, teljes kereskedelmi szabadság uralkodik. Mert természetesen az iparúzó lakosság, mely kénytelen a belföldi piacról fedezni szükségleteit, ugyanazon mennyiségű termékekért kevesebb mennyiségű belföldi élelmiszert kap. Nem is a prohibitiv rendszernek tulajdonítandó Amerikában például a munkabérek átlagos magassága. Sőt Európában épen Anglia, a szabadkereskedés hazája az, a hol

a legmagasabb munkabéreket találjuk, s ezek legalacsonyabbak Oroszországban, mely védvámokkal veszi magát körül.

Viszont másfelől tagadhatatlan, hogy Angliában a szabadkereskedés bizonyos szoros függésbe hozta az ország közgazdaságát a világgazdasággal, úgy hogy el lehet mondani, hogy minden gazdasági rázkódás, a világ bármely táján, érezhető visszhangot kelt Angliában is. Igaz, hogy megfordítva aztán Anglia bármely más ország virágzásából előnyt tud húzni maga is.

De Anglia — fejtegeti tovább *Lexis* — a maga népességének sűrűségével nem is lehetne meg protectionista rendszer mellett, legalább mindenesetre még nagyobb válságok fenyegetnék szünetlen. Népeségi gyarapodása a szabadkereskedelem rendszerének kifolyása, s a gabonavámok eltörlése nélkül nem lett volna lehetséges, mert általában a védvamos rendszer bizonyos határon túl megakasztja a népesedést. Addig, a míg egy országban vannak még földek, melyek előnnyel művelhetők még a szabadkereskedelem mellett alakulható gabonaárak mellett is, addig ez a rendszer talán beválik. De mihelyt a belföldi gabona-termelés további szaporodása a népesség szaporodásának szükségleteivel szemben nem lehet máskép jövedelmező, mint ha a szabadkereskedelem mellett elérhető áraknál magasabb árak követelteknek, akkor a mezőgazdaság előnyére oly jogok vétetnek igénybe, melyek a solidaritás elve alapján megilletik. Úgyde ezáltal az élelmi cikkek ára a külföldhez viszonyítva emelkedik; az iparcikkek kivitele nehezítettik. S mivel a földművelő népességet maga a föld bizonyos határok közé szorítja, tehát az ipar, melynek értékesítése a földművelő népességtől függ, nem szaporíthatja bizonyos határon túl munkásai számát a túltermelés veszélye nélkül.

E dogmatikus bevezetés után *Lexis* előadja tanulmánya tulajdonképeni tárgyát, a protectionismus történetét. Franciaországgal kezdi, hol Colbert volt az első, ki rendszeresen és módszeresen a fent kifejtett elvekre alapított protectionista kereskedelmi politikát követett. Azóta számos ingadozás után Thiers kormánya ismét magáévá tette a protectionista elveket azokban a nagy előkészületi munkálatokban, melyek az 1881. május 7-én kihirdetett új általános tarifára vezettek. Az ezen politika hatása alatt kötött kereskedelmi szerződések lejártá után is (1892.) megőrizte uralmát a protectionismus, s ez idő óta semmi keres-

kedelmi szerződés nem köttetik. Franciaország nem nyújt más államoknak egyebet a legkedvezményesebb nemzetek sorába való fölvételért, mint minimalis autonom tarifáját, a mint azt, egy új általános tarifával, az 1892. évi január 11-iki törvény megszabta. Azonban újabb kereskedelmi egyezmény köttetett például Oroszországgal 1893. június 17-én, míg Olaszországgal 1888 és Schweizczal 1892 óta vámháború áll fenn, illetőleg utóbbival szemben ezt az 1895. augusztusi egyezmény megszüntette. Így tehát Franciaországban ma a protectiv rendszer virágját éli.

Angliában a nagybirtokosok már a XVII. század második felében protectiv vámokat tudtak a gabonára kieszközölni politikai befolyásukkal, a mikhez 1689-ben kiviteli praemiumok is járultak. Az iparczikkeknek nagy száma teljesen ki volt zárva a behozatalból s pedig halálbüntetés alatt, másokra igen magas vámok voltak szabva. Másfelől a gyapjú kivitele deportatio mellett tiltva volt, szintűgy az ipari munkások kivándorlása, s 1843-ig a gépek kivitele is.

Az 1825. július 5-iki általános tarifa azonban már jelen-
tékenyen leszállította a védvámokat s a kiviteli praemiumot is csak a len- és kenderszöveteknél s a finomított czukornál tartotta fenn. De a szabad kereskedelmi irányzat csak 1839-től fogva vett nagy föllendülést, a gabnavám elleni liga megalakulása után, hogy az 1853. augusztus 20-iki tarifában végre teljes győzelmet arasson, s még inkább az 1860-iki tarifában, mely utoljára még a gyapot-, len-, és gyapjúszövetekre meghagyott 5°/_o-os értékvámokat is teljesen eltörülte.

Utóbbi időben az Európa más államaiban nyilvánult protectionista reactio s a mezőgazdaság siralmas helyzete igaz, hogy Angliában is egy kis párt alakulását hívta életre, mely a „fair-trade“ jelszava alatt legalább azon államok ellen követel protectiv vámokat, melyek az angol árúkat erős vámmal sujtják. De a mezőgazdasági termények megadóztatása, tekintve Angliában a földbirtok megoszlását, csak az aristokratia egy csekély töredékének válnék hasznára, ellenben oly annyira sérténé a nagy többség érdekeit, hogy gondolni sem lehet rá komolyan. Anglia érdeke csak az lehet, hogy minél olcsóbban szerezzen be élelmi czikkeket és nyers terményeket, iparczikkei annál könnyebben keresztül tudnak hatolni más államok védvámvonalain. Különben is a védvámok hiányát némileg helyreüti az a szigor, melylyel

védjegyeit oltalmazza Anglia más államokkal szemben, s az állat-behozatal eltiltása, tekintettel a ragályos betegségek veszélyeire.

Nagy előnyököt vár azonban Anglia azon újabb törekvésektől, melyek egy „Greater Britain“ megalapítását czélozzák, azaz Nagy-Britannia minden birtokainak kereskedelempolitikai egységét, a mi a „United Empire Trade League“ programja, szemben az „Imperial Federation League“ programjával, mely egy általános politikai és katonai egység létesítésére tör.

Németország solidáris protectív vámrendszerének csirája már benne van abban a levélben, melyet a német birodalmi cancellár 1878. december 15-én intézett a szövetségi tanácshoz. A német vámpolitika gondolata azonban az volt, hogy a vámok emelése ne vonja maga után az árak rettegett emelkedését, mert azon áruknál, melyeket az ország a belföldi fogyasztásra elegendő mennyiségben és minőségben képes termelni, a vámok egy részét, sőt egészét is a külföld fizetné meg.

Nem is érezte magát előbb a gabnaneműekre kivetett vámok hatása az árakra, mint az 1891-iki rossz aratások és az orosz gabna-kiviteli tilalom után. Az akkori árkülönbség az angolországi és oroszországi átlagos árak között időnként több mint 50 márkát tett ki tonnánként. Az Ausztria-Magyarországgal 1891. december 6-án kötött kereskedelmi szerződés következtében aztán a vámoknak $3\frac{1}{2}$ márkára való leszállítása állott elé, s ez a tarifa érvényes 1892. február 1. óta Belgium, Schweiz, Olaszország, Anglia és Franciaországgal szemben is.

1893-ban heves vámháború tört ki Németország és Oroszország között, minek következtében az általános tarifa 50% -kal fölemeltetett, úgy hogy az orosz gabnára vetett német vám $7\frac{1}{2}$ márkát ért el, s viszont a német gyártmányokra vetett vámok is prohibítívá alakultak. A mindkét félre nézve e meghasonlásból eredő hátrányok azonban sietteték a kedvező megoldást és létrehozták az 1894. február 10-iki kereskedelmi szerződés megkötését, az elsőt, mely Oroszország és Németország közt kötöttet. Az orosz gabnára vetett különbségi vám emelése egyébiránt nem járt semmi előnnyel Németország mezőgazdaságára nézve. tekintve, hogy azon országok, melyeknek csak az egyezményes $3\cdot50$ márka vámot kellett fizetniök, könnyen fedezhették a német piacon beállott deficitet, másfelől Poroszország keleti tartományainak mezőgazdái a gabnavám reduktiójáért kárpótlást kaptak

az úgynevezett azonossági eljárás eltörlésében, mely következőben áll. Megengedték, hogy a birodalomból kivitt minden tonna gabnáért szabadon legyen ugyanannyi bárhonnán behozható. Az exportáló tehát egy bizonyítványt kapott, melynélfogva ugyanazon mennyiségű, ugyanazon fajú gabna szabadon behozható bármely határon s ez a bizonyítvány mindig eladható csaknem a teljes vámösszegért. Ebben tehát valóságos praemium van adva a gabona-exportnak, a miből következik aztán, hogy a gabona ára tényleg magasabb maradt, mint Angliában, azzal a $3\frac{1}{2}$ márka vámilletékekkel.

Ma már azonban — mondja Lexis — a német iparnak nincs több szüksége gyámkodásra. A mi bizonyos határig menti az idegen árúk megadóztatását, ez az a teher, melyet a kötelező munkásbiztosítás rendszere ró a német iparra. Hozzáteszi azonban, hogy ha már vannak ipari védvámok, akkor a fenforgó körülmények között nem lehet a protectiót megtagadni a mezőgazdaságtól sem, tekintve, hogy az szintén viseli a munkásbiztosítások terheit.

Most áttér Lexis Ausztria-Magyarországra, hol az 1815-iki politikai változások után 1826-ig még mindig hat közbeeső vám-vonal állott fenn a birodalomban, míg végre egyetlen-egynek engedett helyet Ausztria és Magyarország közt. 1851-ben azonban ez a vám-vonal is eltörtetett s november 8-án egységes vámtarifa lépett életbe az egész birodalomban, mely átmenetül szolgált a prohibítív rendszerről a protectionista rendszerre. A protectív vámok általán nem haladták meg az érték 20% -át, a kiviteli vámok részben csak névlegesek voltak s a transito-vámok igen mérsékeltek. Az 1853. február 19-iki kereskedelmi szerződés jelentékenyen leszállított kivételes tarifát engedett a német vámszövetség termékeinek. Lényeges változást a helyzetbe csak az 1865. április 2-iki osztrák-német kereskedelmi szerződés hozott, mely, mivel nem arra volt számítva, mint az 1853-iki, hogy Ausztria belépését előkészítse a Zollvereinba, részben meglehetősen vámemeléseket tartalmazott.

A német tarifa protectionista alakulására Ausztria ugyanoly rendszabályokkal felelt; bizonyítja ezt az 1882. május 25-iki s 1887. május 21-iki tarifa-revisio, melyek különösen a vasra és gépekre kivetett vámot emelték, utóbbi azonban a mezőgazdasági termények vámját is, holott ezek és a liszt vámentesek

voltak a régi egyezményes tarifákban, s az általános tarifában a liszt csak 80 krral volt terhelve 100 kilo után. Ezt az 1887-iki tarifa 3·75 aranyforintra emelte; a szarvasmarha vámját pedig, mely 4 frt volt az egyezményes tarifában, 1882-ben 10 frtra, 1887-ben 15 frtra rúgtatta és így tovább a húsnál, sajtnál, más állatoknál stb. A Németországgal kötött 1891. december 6-iki kereskedelmi szerződés visszatért az egyezményes tarifarendszerre, jelentékeny reductiókat engedve különösen az ipari cikkeknek.

Érintsük még röviden meg *Lexis* nyomán, hogy Olaszország kereskedelmi politikája a nemzeti egység első idejében Cavour hagyományait követte, ki már aránylag szabad kereskedelmi irányzatot kezdeményezett Szardíniában. De az első kereskedelmi szerződések lejárta után Olaszországban is érezhetővé vált a szabadkereskedelem elleni reactio, mely az 1878. május 30-ik tarifában talált kifejezést. Oroszország már 1876-ban a maga részéről a vámnak aranyban leendő fizetését rendelte el, a mi körülbelül 30% vámemelésnek felelt meg. A mi végül Romániát, Szerbiát és Bulgáriát illeti, a balkáni kereskedelemben Ausztria-Magyarország által elfoglalt positio — mint *Lexis* is constatálja — mindinkább gyengül ma és pedig nemcsak Anglia és Franciaország, de Németország előnyére is.

*

Közli a folyóirat „Du rôle social de la science du droit“ cím alatt azt a nagyfontosságú beszédet is melyet a bécsi egyetemen *Menger Antal* rector tartott a jogtudomány jövőbeli feladatairól. *Menger* a német birodalmi polgári törvénykönyv 1888-ban közzétett első tervezetét vette fejtegetései kiinduló pontjául, melynél különösen azt gáncsolja, hogy a társadalmi reform semmi eszméje nem inspirálta s hogy a nép jogérzete hátrányával túlságos fontosságot tulajdonít a római jog elveinek s a nép nagy zömére nézve kevésbé érthető nyelven van szerkesztve.

Természetesen *Menger* azt várta, hogy az ő ismert társadalmi eszméi alkalmazásával tegyen kísérletet a törvényterv, melyeket ő különösen 1886-ban fejtegetett „A munka teljes hozzádékához való jogról“ írt feltűnést keltő tanulmányában. Resignáltan vallja be azonban, hogy a jurisprudentia még a legcivilizáltabb

nemzeteknél sem vette még figyelembe a kor exigenciáit társadalmi tekintetben.

Előadja aztán, hogy a jogtudomány, ha céljának teljesen meg akar felelni, hármas feladatot kell hogy maga elébe tűzzön, melyek egyike a jelenre, másika a multa s harmadika a jövőre irányul. A jogtudománynak a jelenre irányuló célját a dogmatikus jogtudomány kell hogy elérje. A másik ága a jognak, a historiai jogtudomány ellenben a multban keresi a jogintézmények eredetét és kifejlődését. Végül a jogtudomány úgynevezett legislatív és politikai ágának feladata a hagyomány által reánk származtatott anyagot összehasonlítani a tényleges társadalmi állapottal és körvonalozni a jognak jövőben szükségessé váló módosulásait.

Már most azon országokban — mondja *Menger* — melyekben a jogforrások idegenek és idegen nyelven írottak, vagy igen régi hazai törvényeken alapulnak, a dogmatikai jogtudomány foglal el túlnyomó szerepet, mert ott a különböző jogelvek érvénye, értelme csakis szigorúan tudományos eljárás útján állapítható meg. Ebben a helyzetben vannak a római jog uralma alatt álló nemzetek mind, kiknél a jog maga elsatnyult, de a *jurisprudentia* virágzik.

A jogtörténeti iskola, melyet épen úgy politikai, mint tudományos tekintetek hívtak életre a mult század végén, egy *Burke* *Edmund*, *Genz* *Frigyes* stb., midőn a jog és állam történeti fogalmát modern értelemben, mint az ellenforradalom valóságos eszközét kifejtették, tulajdonképen hajlandók voltak túlozni a tekintély elvét. A tekintélynek oly hite keletkezett nyomukban, a mely a középkor tudományos módszereire emlékeztetett. A kormányok kedvezőknek mutatkoztak azzal szemben politikai okokból, a facultásokon tág helyet nyitottak a történelmi tanulmányoknak, de a legkisebb körre szorították a jog kritikájára vonatkozó tanokat, különösen a jogbölcseletet. S mindezt oly időben, midőn a politika terén a tankötelezettség, az általános szavazatjog, az általános hadkötelezettség behozatala által gazdasági téren pedig a nagyipar és az ipari munkások tömörülése folytán gyökeres változást szenvedtek az erőviszonyok, s ugyanoly változást követeltek a társadalmi intézményektől is.

Ritkán mutatott ki valami — folytatja *Menger* — oly csalhatatlanul egy nagy tudományos tévelygést, mint a német biro-

dalmi általános polgári törvénykönyv szerkesztése a történeti iskola tévelygését. Szerinte kétségtelen, hogy a német jogtudományban ép úgy, mint más európai nemzetek jogtudományában is egy nagy hézag van. A jog dogmatikus és történeti része mellett helyet kell találni — ismétli *Menger* — ezen tudomány legislatív és politikai része számára is.

Már pedig a legislatív és politikai jurisprudentia legfontosabb ágának *Menger* azt a tudományt tartja, melyet társadalmi jogtudománynak lehetne nevezni, s melynek feladata pontosan tanulmányozni a különböző osztályok fontosságának és erőarányainak áramát és ellenáramát, hogy abból levezesse a jogtudomány jövőndő formáira vonatkozó conclusiókat. Az érvényes polgári törvénykönyvek legnagyobb része oly időben keletkezett még, mikor a fejedelmek hatalma absolut volt, mikor a nagy tömegek felvilágosodottsága csekély volt, s a társadalmi béke fentartása praetorianusokra volt bízva. Ez a jogrendszer csak lényeges módosításokkal tartható fenn oly időben, midőn a civilizált népek nagy részénél az általános választói jog. az iskoláztatási kényszer és különösen az általános védkötelezettség be van hozva.

Tévedésnek bélyegzi ugyan *Menger* is *Marx* és *Engels* azon felfogását, mely a történelemben a gazdasági föltételeket tekinti egyedül döntő tényezőknél, melyeknek az állam, a jog és vallás, egyszerű származékos nyilvánulatai. De a történelemnek ezt a materialis szempontját csak természetes visszahatásnak ismeri fel azon napjainkban is követett methodus ellen, mely a jörténelemnek csupán politikai szempontból való tárgyalásában áll, s mely a népek történetében nem lát egyebet, mint a diplomatiái, katonai és törvényhozási actiók lánczolatát.

Századunk azonban a tapasztalati tudományoké, a tudás minden ágának specialisatiójáé. Igaz, hogy a túlságos munkamegosztás is ugyanazon hátrányokat alkalmas maga után vonni a tudomány körében, mint a közgazdaságban; azt tudniillik, hogy megszűnni lásson minden tudományos közösséget a különböző tudománykörök művelői közt s ügyes technikává lássa fajulni a tudományos kutatást. Egész e század közepéig a bölcsészet volt az egyetlen kapocs még, mely egy ily szakadást meg tudott gátolni. De ma is van egy kérdés — végzi *Menger* — mely iránt minden civilizált nemzet élénken érdeklődik, úgy hogy em-

lékeztet azon nagy szellemi mozgalomra, mely ezelőtt 2000 évvel a kereszténységet szülte, s ez a kérdés a társadalmi probléma kérdése.

* * *

A „*Revue philosophique*“ ez évi 3-ik (márcziusi) számában Bergson kezd meg hosszabb cikket, „Memoire et reconnaissance“ czímen, melynek első részében az emlékezet két formáját vizsgálja. Észrevehettük ugyanis, hogy például a könyv nélkül betanult leczke emlékezete inkább a szokás jellegével bír. Ellenben valamely különös olvasmány emlékezete, a másodiké vagy harmadiké például, nem bír a szokás semmi jellegével. Annak képe szükségkép mindjárt első alkalommal vésődik az emlékezetbe, mert a többi olvasmányok külön emlékeket képeznek. Valamely meghatározott olvasmány emlékezete egy kép, s csupán egy kép, a lélek intuitiója, melyet tetszésem szerint nyújthatok vagy rövidíthetek, tetszés szerinti tartamot adok neki és semmi sem akadályoz, hogy egyszerre felöleljem mintegy egyetlen képbe.

Ellenben a megtanult leczke, még ha csak arra szorítokom is, hogy magamban ismétlem a leczkét, meghatározott időt követel, ugyanazt az időt, a mire szükségem van, hogy habár csak képzeletben is, egymásután s egyenkint fejtsen ki a szükséges articulatiókat. Ez tehát nem kép többé, hanem tény.

Két emlékezetet különböztet meg tehát Bergson, melyek közül az első látszik előtte tulajdonképeni emlékezetnek, a második, az, melyet a psychologusok rendesen tanulmányozni szoktak, inkább az emlékezet által támogatott szokás, mint maga az emlékezet.

Igaz, hogy egy könyv nélkül betanult leczke példája elég mesterkéltséget mutat. De életünk korlátolt számú tárgyak közepette foly le, melyek többé-kevésbé gyakran tűnnek föl előttünk, s mindegyikök, ugyanakkor, mikor észreveszszük, részünkről bizonyos, legalább kezdődő mozgásokat provocál, melyek által hozzájuk simulunk. Ez ismétlődő mozgások végre egy mechanizmust alkotnak, szokásszerűségbe mennek át s oly testi viszonyulatokat támasztanak, melyek gépiesen követik a dolgokról való észrevételeinket.

Ez az oka annak, hogy látni lehet tébolyodottakat, a kik értelmes feleleteket adnak a hozzájuk intézett kérdések egész